

Zabel Yesayan'la, zamanın ruhunu anlayıp, zamanın ötesini yaşamak...

Posted on 15/03/2017

Zabel'in zamanın ruhuna dokunan ve zamanın ötesini okuyan satırları ile yüzleşmek dünü, bugünü ve yarını anlatıyor hepimize. Savaş, soykırım, sürgünlerle geçen ömründen geriye çokça eser bırakan İstanbullu Ermeni sosyalist feminist yazar Zabel Yesayan, savaş, sürgün, soykırımların tanığı ve mağduruydu ancak acı ve romantizmi değil gerçeği duru bir dille anlattı. 24 Nisan'da adı sonu belirsiz yolculuğa çıkacak aydınlar listesinde bulunan tek kadındı. 'Büyük Temizlik'te başka bir sistemde yine adı listedeydi ve Sibiry'a'da sürgünde yaşamını yitirdi.

Zamanın ötesini yaşayan kadınlar vardır, zamanın ruhunu okuyarak zamanın ötesine eserler bırakan. Çoğu egemen-eril-popüler tarihin kendi döngüsü içinde ya geri plana itilir başka sınıflarla anılır ya da karanlık bir kuyuda öteki zaman geldiğinde yeniden çıkarılmayı bekler. İşte Üsküdarlı Zabel Yesayan'ın hikayesi de tam da bu satırlara uyar. Zamanın ötesine yaşayan, düşünen, üreten savaş, soykırım ve sürgünlerle geçen yaşamında acıların romantizmini ya da ağıtını yakmak yerine olguları ve olayları bir tanık olarak duru bir dille anlatan...

Geç keşfetmenin utancı

Ermeni edebiyatının en önemli temsilcilerinden yaşadığı coğrafyanın -bilinen kadarıyla- ilk sosyalist-feministlerindendi Zabel. Birçoğumuz başka coğrafyalardan kendimize ilham kaynağı ararken o yanı başımızda ve keşfetmemizi bekliyordu sessizce. 2005 yılında büyük politik gürültüler arasında düzenlenen Ermeni Konferansı'nda Elif Şafak'ın sunumu ile Zabel

ile. Yazıyla haşır-neşir olan bir çok kadın sunumun ardından Zabel'e geç keşfetmenin mahcubiyeti ve utancı ile tarihi ayıklamaya ona ait bulup çıkarmaya başladı. Zabel deryaydı ve yaşadıklarının ötesinde bıraktıklarıyla 'an tarihtir, tarih andır' sözünü doğrularcasına bugün yaşananlarda ışık olmayı sürdürüyor hala...

'Savaşın bilincindeyiz fakat...'

Adana'da 1909'da Ermenilere yönelik katliamların arkasında yardım görevlisi olarak bölgeye gönüllü gidip döndüğünde yaklaşan büyük felaketi hatırlatmak için "Savaşın yanı başımızda olduğunun bilincindeyiz, fakat yine de sakin ve tekdüze hayatımıza devam ediyoruz" demişti. Ne kadar benziyor Zabel'in o gün söylediklerin günümüz dünyasında gidişata duyarsızlaşan belleklerimize.

Sade ama bir o kadarda içinde ve hisseden anlatımıyla, romantikleştirmeden savaşın katliamın ve yıkımın ortaya çıkardıklarını kaleme aldığı "Yıkıntılar Arasında" isimli kitabı 1910 yılında Batı Ermenice dilinde yazmıştı:

Ne bu anlatılanlar, ne o küller içinde debelenen Ermeniler, ne dehşetin sarhoşluğunu üzerinden atamamış, gözlerinde acı ve şaşkınlık okunan çocuklar; ne de kayıplarının acısıyla kıvranan dullar... Bunların hiçbiri yetmez o cehennem günlerinde Adana'da yaşananların karanlık ve gerçek derinliğini tam olarak kavramamıza...

Yazdıkları yaşamının özetiymiş

Zabel'in yazdıkları yaşamının bir özeti gibiydi aslında. Dünü olduğu gibi anlatmak, yaşadığı zamanı kavramak ve geleceğin bilinmezliğinin esiri olmadan yürümen gereken yolda yürümek. Doğum tarihi bazı kaynaklara göre 4 bazı kaynaklara göre ise 5 Şubat 1878 olarak

geçer. İstanbul Üsküdar'da dünyaya gelen Zabel, o günlerdeki adıyla Zabel Hovhannesyan, eğitimine Üsküdar'daki Surp Haç Ermeni Mektebi'nde başladı. Zabel'i yazarlığa teşvik eden kişi ise babası Mıgırdiç Hovhannesyan'dı. Devrinin edebiyatçıları ile iletişime geçen Zabel "Bayan Düsap ve Tovmas Terziyan" isimli yazısında okul arkadaşı Arşaguhi ile ünlü feminist yazar Sırpuhi Düsap'ın Beyoğlu'ndaki evine gittiklerini ve oradan çıktıklarında ikisinin de vasatın üzerinde bir yazar olmaya karar verdiklerini anlatır.

Aynı yıllarda İstanbul'da edebiyat ve siyaset hakkında yürütülen tartışmalara katıldı. Yayınlanan ilk edebi eseri olan 'Geceye Şarkı' isimli eseri Dzağig Dergisi'nde yayınlandı. Sonradan evlenip soyadını alacağı ressam Dikran Yesayan ile de bu sohbetlerde tanıştı. Zabel, Aralık 1895'te eğitimine devam etmek üzere Paris'e gitti ve Sorbonne Üniversitesi'nde Collage de France'da edebiyat ve felsefe dersleri aldı. Zabel üniversite eğitimi alan ilk Ermeni kadınlardan biriydi. 1902'de İstanbul'a geri döndü, edebiyat hayatının en önemli eserlerinden 'Bekleme Odası' isimli romanını 1903'te İstanbul'da yayınladı. Ardından politik çalkantılar nedeniyle yeniden Paris'e gitti ve Ermeni aydınlarını hicvettiği Gağdz Hancarner yani Sahte Dahiler isimli romanını yazdı ancak bu romanı yayımlamadı.

Tarih, Zabel'i haklı çıkardı

1908'de İstanbul'a dönen Zabel, bir çok kimsenin aksine meşrutiyet Türkiye'sine romantik bir gözle bakmadı. Ermeni komitelerinin mensupları dahi İttihat ve Terakki Partisi'nin üyeleriyle birlikte mezarlıklarda verdikleri nutuklarında ülkenin durumu ve geleceği hakkında ütopyik portreler çizerken Zabel, hiç bir şeyin değişmediğini hatta daha da kötüye gittiğini söylüyordu ve haklı da çıktı.

Taşnaksutyun Partisi'ne üye olan Zabel politik kimliğiyle de adından söz ettirdi. Zabel gerçek devrime inanıyordu ve bunu her fırsatta dile getirmekten çekinmiyordu. Bir süre

sonra Taşnak'tan 'kuruluşundaki sosyalist söylemden uzaklaştığı' gerekçesiyle istifa etti.

'Kadın ancak sistem değişirse özgür olur'

Kadın kimliği konusunda da radikal dönüşüme inanan Zabel kendisini feminist olarak tanımlıyordu ve kadının toplumdaki rolüne uğradığı haksızlıklara realist bakmak gerektiğine inanıyordu. Zabel kadınların özgürleşmesi üzerine düşünmeye babası sayesinde başladığını söylüyordu. Ancak zamanla babası ile de fikir ayrılığına düştü. Çünkü babasının aksine Zabel, kadınlar, erkeklerle aynı eğitim hakkına sahip olduğunda da eşitsizliğin giderilemeyeceğini düşünüyordu. O'nun için kadınların özgürleşmesinin yolu tüm sistemin değişmesinden geçiyordu.

24 Nisan 1915'de İstanbul'daki Ermeni aydınlarının tutuklanarak sonu bilinmeyen bir yolculuğa çıkarıldığı listede ismi olan tek kadındı. Soykırımın başlangıcı olan bu tarihte bir akıl hastanesinde saklanarak kurtuldu. Bulgaristan'a gitti ve buradan Paris'e geçti.

Soykırımdan sağ kalan çocuklar için çalıştı

Halkına yaşatılanlara duyarsız kalmayan Zabel, 1917 yılında Bakü'de soykırımdan kurtulan Ermeni mülteci ve yetimlere yardım edebilmek için çalışmak için bölgeye gitti. Burada tanık olduklarından sonra 'Bir Halkın Son Nefesi' isimli romanı yayınlandı. 1918 yılında Ortadoğu'nun dört bir köşesine dağılmış binlerce Ermeni yetim çocuğa yardım etmek için ülke ülke gezdi. Bu dönemde yazdığı mektupta "Bütün Ermeni halkı tehlike altında ve öncelikli sorun, bu halkın fiziksel varlığını korumaktır. Ben yetimleri ve tehcir artıklarını kurtarma işini üzerime almış bulunmaktayım" diyordu.

4 yıl sonra Paris'e döndüğünde bir süre Yerevan Dergisi'nde editör olarak çalışan Zabel,

edebiyatın Ermenileri yeniden bir araya getirmenin bir yolu olarak görüyordu.

Sibirya'da sürgünde yaşamını yitirdi

1933'te Ermenistan'a yerleşen Zabel, Ermeni Yazarlar Birliği'nin yönetim kurulunda yer aldığı gibi Ermeni Devlet Üniversitesi'nde de Batı Ermeni Edebiyatı dersleri verdi. 1934'te Girage Şabig yani Ateşten Gömlek ve 1935'te Silahdari Bardezneri yani Silahtar Bahçeleri isimli romanları yayınlandı. Bu kitaplar Zabel'in son eserleri oldu. 1937'de Stalin'in 'Büyük Temizlik' adıyla başlattığı kovuşturmasında tutuklandı ve Sibirya'ya sürülerek 1942'de yahut

1943'te bilinmeyen şartlar altında hayatını kaybetti. Mezarının nerede olduğu ise hala bilinmiyor.

'Kendi felsefesinin dışına çıkmadı'

Saro Dadyan 5 Harfliler için kaleme aldığı Zabel'in biyografisinde şöyle anlatıyor:

Yirminci yüzyılın başında Ermeni edebiyatına yeni bir soluk getiren Zabel, hayatı boyunca hiç bir şeyin romantizmini yapmadı, hiç bir zaman kuramlar, klişeler üzerinden yazıp, konuşmadı. O, hayatı boyunca kendi felsefesinin dışına çıkmadı, her daim mücadele etti ve inandığı hakikatleri romanlarında ve hikayelerinde kelimesi kelimesine işledi.

Hüzünlü bakışları ve eserleri miras

Zabel Yesayan'ın hayatı ve fikirleri "Bir Adalet Feryadı" isimli çalışmada, Lerna Ekmekçioğlu ve Melissa Bilal'in editörlüğünde 2006 yılında Aras Yayınları tarafından yayınlandı. Talin Suciyan, 'Kayıp Zabel Yesayan' isimli bağımsız bir belgesel film çekti. Zabel'in hikayesi son olarak Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu (BGST) tarafından 'Zabel'i bulmak' ismiyle sahnelendi.

Gözlerinde hayatı anlamış bir kadının hüznü ile baktığı siyah giysiler içindeki fotoğraflarıyla bir yası anlatan Zabel, yaşamın kendisini anlattığı gerçeklik yüklü satırlarıyla keşfetmeyenler için okunmayı ve anlatılmayı bekliyor...

Kaynak: gazetekarınca.com